

Botanikai Közlemények 99: 103–119.; *Molnár Zsolt* (2014): A mai tiszántúli szolonyec szíkesek növényzete a folyószabályozások előtt: egy új elmélet rövid története. In: *Tóth Albert* (szerk.): A tájkutatás szolgálatában. 40 éves a Hortobágyi Természetvédelmi Kutatótábor. Geopont '95 Bt.–Alföldkutatásért Alapítvány, Kisújszállás, 166–191.; *Molnár Zsolt–Kovács Gábor* (2014): Egy pásztoroktól tanult élőhelytípus: a marikkal rakott föld a Hortobágyon, táji környezete, geomorfológiája, növényzete és madárvilága. In *Tóth Albert* (szerk.): A tájkutatás szolgálatában. 40 éves a Hortobágyi Természetvédelmi Kutatótábor. Geopont '95 Bt.–Alföldkutatásért Alapítvány, Kisújszállás, 201–223.; *Móricz Zsigmond* (1936): Komor ló. Athenaeum, Budapest; *Petőfi Sándor* (1847): Útirajzok, III. levél. 1847. május 14.; *Sümegei Pál–Molnár Attila–Szilágyi Gábor* (2000): Szikesedés a Hortobágyon. Természet Világa 131:213–216.; *Taar Ferenc* (1984): A másik Hortobágy. Kossuth, Budapest.

„Akkor felöltöztettek bennünket”

A turizmus megjelenése és hatásai a hortobágyi csikósoknál

Írásom a XX. századi háborús veszteségek és a motorizáció lótarásra vonatkozó hatásaival foglalkozó szakmunkák hiányát szeretném némiképp orvosolni.¹ Kutatásom során a hortobágyi csikósok lóval kapcsolatos tudásanyagát, illetve az állat és az ember között kialakult kapcsolatot vizsgáltam tartástechnológiai és tárgyfelhasználási szempontból. Többek között az érdekelt, hogy miként alakultak át az állattartás hagyományos szokásai az állami gazdaságok nagyipari gazdálkodást folytató, mesterséges intézményeiben, amely a különböző társadalmi rétegek közötti kapcsolatok hagyományait megváltoztatva, egyazon intézmény keretei közé zárta az eltérő társadalmi rétegekből származó, különböző világlátású embereket (huszártisztek, pásztorok). Fontosnak tartom azt is megjegyezni, hogy míg a fogatolással kapcsolatban gazdag,² addig a hátalást (lovaglást) illetően csekély publikáció látott napvilágot a mai napig. Jelen dolgozat azonban csak egy témára, mégpedig a hortobágyi turizmus jellegzetességeire fókuszál.

Az 1960-as években bekövetkezett, főleg a termelőszövetkezetekből kiinduló gépesedési folyamat egyre inkább kiszorította a mezőgazdasági kisüzemekben használt lóvontatású eszközöket. Ennek hatására a munkalovak nagy részét vágóhidra küldték, sőt, a kommunista hatalom a több száz éves nemes vérvonallal rendelkező, állami törzstenyészeteknek sem kedvezett. A lótarás jobbára az állami gazdaságokon keresztül működtetett lovasportra korlátozódott, emellett pedig egy újfajta lófelhasználási forma is megjelent: az

1 Jelen munka a mesterszakos szakdolgozatom néhány fejezetének eredménye. A teljes szöveget lásd *Lajkó Gergely*: Lovaskultúra a Hortobágyon. ELTE BTK Néprajzi Intézet, 2018.

2 A témával kapcsolatban összefoglalóan lásd *Paládi-Kovács Attila*: Lótarás. In Magyar néprajz nyolc kötetben. II. Gazdálkodás. Főszerk.: *Paládi-Kovács Attila*, szerk.: *Szilágyi Miklós*. Budapest, 2001a. 617–656.; *Paládi-Kovács Attila*: Híradás, közlekedés, szállítás. In Magyar néprajz nyolc kötetben. II. Gazdálkodás. Főszerk.: *Paládi-Kovács Attila*, szerk.: *Szilágyi Miklós*. Budapest, 2001b. 813–967.; *Paládi-Kovács Attila*: Szekerek, szánok, fogatok a Kárpát-medencében, Szentendre, 2003; *Kemecsi Lajos*: A magyar paraszti járműkultúra. Esettanulmányok és elemzések. Documentatio Ethnographica 31. Budapest, 2015.

aktív pihenésként funkcionáló szabadidős túralovaglás. Így a hortobágyi pusztára látogatók a mai napig szívesen vesznek részt az általában csikósok és sportlovakok vezetete tereplovaglásban, mely alkalomra a Hortobágyi Nonprofit Kft. külön lovakat tart. (A csikósok ezeket nevezik *IBUSZ-lovaknak*.) A látogatók nagy arányban szeretik megnézni továbbá a *csikósprogramot* és a híres *Koch-ötöst*, amely látványosságok már a puszta turisztikai célú érdeklődésének történetéhez vezetnek.

A pusztaturizmus megszületését illetően mindenképpen a XIX. századot szükséges előzménynek tekintenünk, ugyanis ebben az időszakban kapott a puszta és a benne élő ember nemzetkarakterológiai kontextust.³ A puszta elsősorban olyan etnikus specifikumként jelent meg pl. az *extenzív* (külterjes) *állattartás* révén, amely a kor felfogásában „*ősfoglalkozás*”-ként, „*keleti hozadék*”-ként és „*igazi magyar táj*”-ként egyaránt értelmezhető volt.

Az 1900-as évek első felében a helyi értelmiségiek vezetésével megindult a puszta programként való bemutatása elsősorban külföldiek számára. E korai pusztai turizmus ebben az időszakban még nem épített másra, mint a puszta látványából és a pásztorok jelenlétéből eredő egzotikumra. Különleges lovas-showműsorok nem tartoztak hozzá, azonban a fiatalabb pásztorok szívesen lovagoltatták, táncoltatták meg a külföldi, főként hölgyvendégeket a csárdában.⁴ Ebben az időszakban készült az osztrák származású Georg Höllering *Hortobágy* című filmje is, aki MórícZ Zsigmond *Komor ló* című novelláját adaptálva, helyi pásztorokat alkalmazott színészekként.⁵

1945 után a puszta romantikája némiképp eltűnni látszott. A pásztorok esetében is a XX. század közepére megtörtént a „kivetkőzés”, továbbá a puszta területe a folyamatos legelőfeltörések miatt jelentősen szűkült. Meghatározó szerepet játszott az állami gazdaságok megjelenése és a kollektivizálás is, amely a tájhasználati viszonyok változásán túl a puszta ideológiai szempontú racionalizálását is jelentette. Erre legjobb példa egy 1947-es filmhíradó szövege, amely a debreceni egyetemisták látogatását ismerteti a hortobágyi pusztán:

„A Hajdúság fővárosából a nyári egyetem külföldi hallgatói a felszabadulás óta először látogatnak ki a Hortobágyra. A »csikós-gulás-csárdás« hamis romantikája helyett szépen fejlődő állattenyésztésünk biztató reménységeit láthatják. [...] A Hortobágy idegenvezetői a délibábnál is nagyobb büszkeséggel mutogatták vendégeinknek a mesterséges erőgépet, amely a magyar ipar terméke.”⁶

A kommunista propagandában megjelenő, vidéket felzárkóztató politika hortobágyi változata nemcsak szellemi, hanem tárgyi szinten is jól adatolható. A Hortobágyi Állami Gazdaságba tömörült pásztorok számára a vezetőség ugyanis előre meghatározta, hogy a

---

3 Kürti László: A puszta felfedezésétől a puszta eladásáig. Az alföldi falusi-tanyasi turizmus és az esszencializmus problémája. In *Fejős Zoltán–Szijártó Zsolt* (szerk.): Turizmus és kommunikáció. Tabula-könyvek I. Budapest, 2000. 112–129.

4 Vö. Kürti László: A puszta felfedezésétől a puszta eladásáig. Az alföldi falusi-tanyasi turizmus és az esszencializmus problémája. In *Fejős Zoltán–Szijártó Zsolt* (szerk.): Turizmus és kommunikáció. Tabula-könyvek I. Budapest, 2000. 115.; *Peterdi Vera–Szojka Emese*: „Hogyan is állunk ma a pusztával?” Kunpuszta régió (Felső-Kiskunság) pusztai turizmusának etnográfiai megközelítése. In *Fejős Zoltán–Szijártó Zsolt* (szerk.): Turizmus és kommunikáció. Tabula-könyvek I. Budapest, 2000. [129–152.] 137.; *K. Kovács Péter*: Állattartás (Ohat, Tiszacsege). Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívum Kézirattára, EA 15327. 143.: Adat német hölgyvendégek *öb*en lovagoltatására az 1900-as évek első harmadában. Adatközlő: Kovács Imre, 73 éves csikós; Vö. MFI Magyar Híradó 186.: A zoológiai kongresszus résztvevőinek látogatása a Hortobágyon (1927): „*Bujdosó János csikós autogrammot ad a külföldieknek*”. Elérhetőség: <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8755>

5 A film megszületéséről, a forgatás körülményeiről lásd *Szekfü András*: Magánkalóz a filmdzsungelben. Georg Höllering, a Hortobágy film rendezője. Budapest, 2015.

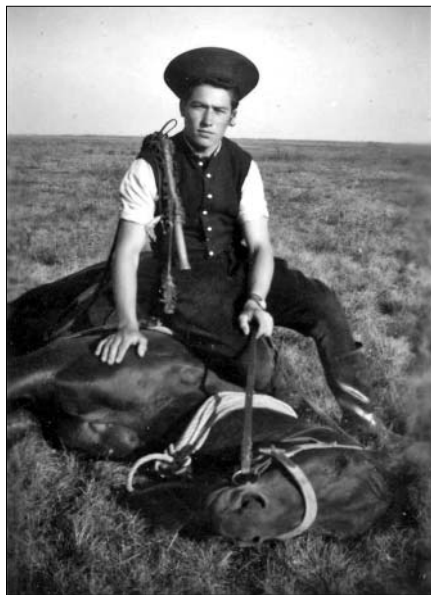
6 UMFI Magyar Filmhíradó: Nyári egyetem Debrecenben (1948). Elérhetőség: <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6847>

saját jövedelemkiegészítésként készített tárgyakon (turisták számára készített ostor, bicskatok, sőtartó stb.) milyen díszítési motívumok szerepeljenek. Az 1950-es évek elején készült sőtartókon a legelésző szürkegulyát és a pásztorfigurákat felváltották a mélyszántást végző traktorok, de rendszeres díszítőelemként jelent meg a vörös csillagos állami gazdaság látképe is. Ahogy az 1954-ben kiadott *Magyar népi díszítőművészet* fogalmaz: „Gyakori motívum a fehér galamb, a világbékéért harcoló dolgozók jelképe, R. Tóth István (csikós) termelőszövetkezeti tag ostorán ott van a Kreml távolba mutató tornya, melynek vörös csillaga messze bevilágítja az emberiség útját.”⁷ R. Tóth István szóbeli közlése alapján tudjuk, hogy az ügyesebb kezű pásztorok a pártvezetés kérésére még SZÖVOSZ- (Szövetkezetek Országos Szövetsége) jelvényeket is készítettek, amelyek díszítését illetően: „pontosan megmondták, hogy mit kell bele tenni”.⁸

Az 1950-es évek közepére a pusztai osztályharcos szemlélet némi fordulatot vett. Az állami gazdaság az állattenyésztés és növénytermesztés mellett a turizmusba investálva alapozott meg egy – bizonyos értelemben máig tartó – széles társadalmi közeget megcélzó kereskedelmi profilt. A turizmus elindítása kapcsán az ötvenes évek elejéig érezhető, hogy a nyilvánosság felé a folklorisztikus hagyományokkal szembeni dekonstruktív szemlélet közvetítő Hortobágyi Állami Gazdaság elkezdett a romantikus jegyekre építeni. Ennek a folyamatnak már kétségteljesen a legfontosabb eszközeit a lovas jelenségek, a csikósok mutatványai adták.

1951-ben Lénárd Béla lóképző és idomár, a budapesti Szép utcai Lóverseny Vállalat munkatársaként a minisztériumtól megbízást kapott arra, hogy a Máta Ménesnél felügyelje és irányítsa a tenyésztést, a lóképzést, illetve „*valahogyan*” kezdje meg a turizmus felvirágoztatását. Az utasítás értelmében Lénárd Béla összesen hét évet tartózkodott Hortobágyon, melynek következtében rövid időn belül egy szervezett oktatási folyamat zajlott le a csikósok között a budapesti lóidomár közbenjárására. Az 1950-es évek közepén már intézményes keretek között dolgozó csikósoknak megtanították a lovakat fektetni, ültetni,⁹ illetve az 1960-as évekre már a csikósruha is uniformizálódott, tehát megtörtént a „visszaöltözés”.¹⁰

Az utóbbi folyamatban jelentős szerepet játszott az állami gazdaság által bevezetett, a viseletek mindennapos hordásáért járó bérkiegészítés, az ún. *rendpíz*. A turistaszézon ideje alatt (április 1-től október 30-ig.) a pásztorok kötelesek voltak az egységes „munkaruhát”: a kék színű bőgatyát és bőujjú inget, nagykala-

Nádasi Péter (1939) a lovát fekteti az 1950-es évek első felében (Balmazújvárosi Digitális Könyvtár)

7 *Végh Gusztáv–Gábor Pál: Magyar népi Díszítőművészet.* Budapest, 1954. 15.

8 *Béres András: Terelők, terelőeszközök a Hajdúsági pásztorok kezén.* In *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1960–1961.* Debrecen, 1962. [151–203.] 171.

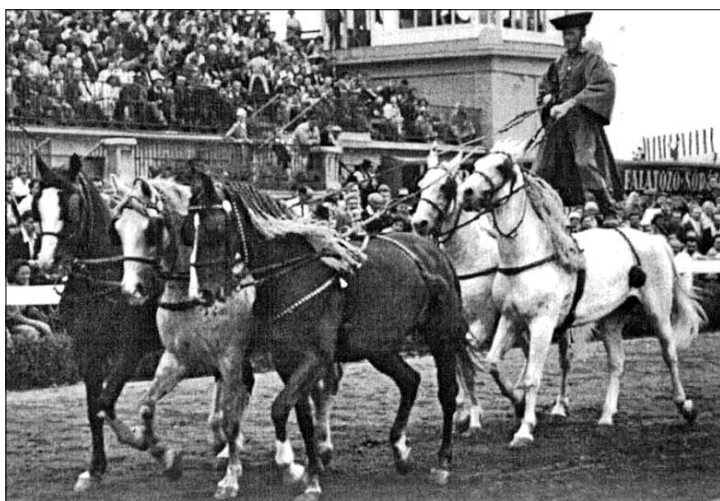
9 A szervezett tanítást igazolja az is, hogy Lénárd Bélán kívül még sok más sportlovas is oktatott az állami gazdaságban, sőt, a tanítás, illetve a fogások egymástól való elcsúszása rövid időn belül nemcsak a máta, hanem a környező állami gazdaságokban is végbement.

10 Esős időben viszont a mai napig megengedett az esőkabát, pontosabban az ún. *waxos kabát* használatát.

Szilvási János (1948) csikós ülni tanítja hátságát, Hortobágy–Máta, 1970-es évek (Balmazújvárosi Digitális Könyvtár)

ló nyakára „félmegoldásként” felvetett, csomókkal-görccsökkel tarkított pányvakötélnak. A hortobágyi csikós viselete a kiskunságától (fehér) jól elkülöníthető, mert a XIX. századi kékfestés hatására a térségben jobban ragaszkodtak a kék színű bőgatyához és inghez. A kék színű viselet (a *rendpíz* nélkül is) talán az egyik legerősebb identifikációs tárgy,

A Lénárd Béla által összeállított „Koch-ötös” első bemutatója az 1958-as Országos Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Kiállításon (Hegedűs László fotógyűjteményéből)

pot és lajbit viselni. Ugyanakkor, akit a „cég” rajtakapott, hogy nem viseli, attól megvonták a kiegészítést. Erre az időszakra Garai Lajos (1966) csikós egyenesen az „*Akkor felöltöztettek bennünket*” kifejezést használta, ezzel is utalva a felülről érkező, minden alkalmazottra vonatkozó, a mai hétköznapiakra is hatást gyakorló változásra.¹¹

A látványos lovasbemutatók letisztult formavilágot követeltek meg mind a viselet, mind a lófelszerelés terén. A csikóshátasok nyakán lógó pányvakötelek szorosan feltekert díszkötelekké váltak, amelyeket egyre ritkábban oldottak le. Nem volt már helye ugyanis a bemutatókon a

amely a „hortobágyiasságot” a mai napig kifejezi a széles karimájú pásztorkalap mellett. Ez azért is érdekes, mert a XIX. században, illetve a XX. század első harmadában még nem vált el élesen egymástól a két tájegység viselete. A kék szín jobbára addig csak ünnepi ruházként funkcionált, és a hétköznapiakra szintén fehér inget és gatyát húztak a Hortobágyon is.

A Lénárd Béla hatására elindított csikósprogram kivitelezése nem volt zökkenőmentes. Néhány adat az idősebb és fiatalabb pásztorgenerációk között

¹¹ Bácsi István (1963) közlése. Köszönet dr. Szöllősy Gábornak, aki felhívta figyelmem a jelenségre.

lezajlódó, egészen komoly konfrontálódásra enged következtetni. Lénárd Béla erről az időszakról a következőképpen beszélt: „A Hortobágyon az első csikóslovat én fektettem le. Olyannyira nem volt ennek hagyománya, hogy mikor kitaláltam, éppen az öreg csikósokkal volt a legtöbb vitám. Azt mondták: megszegyenítjük, kicsúfoljuk a lovat. Így vélekedett Rózsa Sándor is, aki egyébként rokona volt az egykori betyárvezérnek, de a lófektetés még neki is sok volt. A fiatalabbját azonban sikerült rávennem, hogy tanuljunk be néhány csikós produkciót, még jó lehet valamire.”¹²

A lovak fektetéséből és ültetéséből, illetve az ostorral való látványos, egyszerre pattogtatásból, csergetésből álló csikósprogram csúcsa a Lénárd Béla által kialakított Koch-ötös volt. Ennek során a hajtó egyszerre irányítja az 5 lovat összefogva úgy, hogy míg 3 ló elől van, ő maga a hátsó kettőn egyszerre áll. A Koch-ötös „premierje” az 1958-as Országos Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Kiállítás (OMÉK) történt. A lovakat ún. magyaros szerszámmal díszítették fel, vékony szijakkal és sallangos kantárokkal.¹³ A jelenség olyannyira népszerű lett, hogy pár éven belül már országszerre (Bugac, Apajpuszta, Lajosmizse) is látni lehetett a Puszta-ötöst, különböző állami gazdaságoknál dolgozó alkalmazottak hajtásában. Lénárd Béla elmondása szerint az 5 ló összefogásának ötlete a Csengery Judit színművésznő által mutatott, Ludwig Koch 1923-ban született festményéből ered. Lénárd a képen látta először ezt a löösszeállítást, s nem sokkal később neki is látott a megvalósításhoz.¹⁴

Lénárd Béla megállapításait ki kell egészítenünk azzal, hogy az 1920-as években megjelent Ludwig Koch-féle rajz nem teljesen nevezhető előzmény nélküli jelenségnek. 1855-ben ugyanis egy magyar cirkuszi attrakció reklámplakátján, *Magyar parasztposta* címmel, kilenc lovat láthatunk összefogva, amelyeknek hajtója egy bőgatyába öltözött, árvalányhajas kalapú férfi, Cuzen Pál. A korabeli elmondások szerint, az „egy fenékkal nem lehet megülni két lovat” gondolat hozta létre a műsort, amely nemzetközi sikert ért el, hatása még a komolyzenében is megtalálható (Hermann Necke [1850–1912]: *Csikós-Post*). A XX. századra az attrakció lecsendesült, s csak egy kis változtatással tudta Könyöt Sándor cirkuszi artista felébreszteni az érdeklődést. Ő ugyanis a két lovat nem fogta össze, hanem azt is el tudta érni, hogy a lovak különösebb szerszám nélkül is folyamatosan egymás mellett tudjanak

Ludwig Koch „Galopp in der Manege”
című festménye 1923-ból

12 Balog László: A lovak tanítómestere volt: Lénárd Béla. Lovas Kalendárium-online: <http://www.lovaskalendarium.com/news/a-lovak-tanitomestere-volt-lenard-bela/> 2014. Fontos, hogy az általam legidősebb adatközlőnek számítók, az 1950-es évek fiatal generáció csoportjába tartoznak a hivatkozott szövegben.

13 Balázs József: Nézzük meg együtt: Maler Ludwig Koch: „Galopp in der Manege” című rajzát. Lovas Nemzet. Budapest. 52–53. http://bazsiart.webpole.hu/files/1226486317_L_N_2006_junius.pdf. A fogatos szerszámok „magyaros” koncepcióját összegzően lásd Pettkó-Szandtner Tibor: A magyar kocsizás. Biró Miklós Nyomdai Műintézet Rt.; Budapest, 1931. (Reprint: Labu Bt., 2013)

14 Balázs József: Nézzük meg együtt: Maler Ludwig Koch: „Galopp in der Manege” című rajzát. Lovas Nemzet. Budapest. 52–53. http://bazsiart.webpole.hu/files/1226486317_L_N_2006_junius.pdf.

Franz Zeller „Die ungarische Bauernpost”
című műve 1855-ből

Fontos hangsúlyozni, hogy Ludwig Koch rajza nem nevezhető kizárólag fantáziarajznak, sokkal inkább valószínű, hogy saját cirkuszi élményét örökítette meg. (Bár azt egyelőre még nem tudni, hogy ő maga mikor és hol találkozott a nemzetközi sikerproducióval.)

Továbbá az általa készített ábrázolás egy olyan kulturális rendszerbe tagozódott be, amely az 1900-as éveket jóval megelőzve, már a XIX. század közepén megszületett. Koch műve abból a szempontból nevezhető újításnak, hogy ő maga az eredetileg 9 lóval kivitelezett látványt 5 lóval képzelte el.

Utóbbi valósította meg Lénárd Béla 1958-ban, aki a következő évtizedekben már 11 lóval is állított össze *Pusztá-ötöst*. Az ő tevékenységének köszönhetően a csikósprogram a hortobágyi csikósok számára az 1950-es évek végétől a napi munka részévé vált a Máta Ménesnél, amivel a pusztára érkező turistákat nyugtázták le. Sőt, a legtehetségesebb csikósokat az állami gazdaság nemzetközi versenyekre is elengedte, ahol szintén előadhatták a tudományukat (pl. London, Lipcse stb.).

A Hortobágyi Állami Gazdaság keretei között, az 1950-es évek közepétől (országos viszonylatban az 1960-as évektől) kezdve rendszeresen rendeztek csikósversenyeket, ahol a Lénárd Béla által tanított lóültetés és -fektetés mellett új elemek is megjelentek. Ezek azonban jobbra nem a lovat őrző pásztorok ügyességi attrakciói lettek, hanem főleg a vidéki „tanyacsárdá”-k csikósruhába öltözött lovászaiei. Ilyen új feladat volt pl. a ló hasaltatása, a ló lábáról való csergetés, a ló mellső két lábának nyakba vétele, székfoglaló, kendőtépés, anyósverés stb.¹⁷ Érdekes jelenség továbbá, hogy a Máta Ménes mai csikósai esetében egy erős hagyományápolási szándék érezhető a Lénárd Béla által „kitalált hagyományokkal” kapcsolatban. E tendencia a kutató számára egy újfajta megközelítésű autenticitás-értel-

15 Uo.

16 Balázs József: Nézzük meg együtt: Maler Ludwig Koch: „Galopp in der Manege” című rajzát. Lovas Nemzet. Budapest. 52–53. http://baziart.webpole.hu/files/1226486317_L_N_2006_junius.pdf.

17 Peterdi Vera–Szojka Emese: „Hogyan is állunk ma a pusztával?” Kunpuszta régió (Felső-Kiskunság) pusztai turizmusának etnográfiai megközelítése. In Fejős Zoltán–Szijártó Zsolt (szerk.): Turizmus és kommunikáció. Tabula-könyvek I. Budapest, 2000. [129–152.] 142.

mezést feltételez, amelynek szerepe az identitásépítés mellett a lokális élményekhez fűződő, hortobágyi brandépítésben ragadható meg.

A csikóversenyek országos elterjedése előre jelzi azt a megváltozott csikósképet, amely ma is meghatározó a társadalomban. A ménések csökkenő számával, a motorizáció megjelenésével, illetve az urbanizáció és a turizmus fellendülésével már nem az a mérvadó, hogy ki, mennyi időt tölt lóháton, hogyan tereli/legelteti a ménest, ki tud-e fogni lovat a ménesből, hanem az, hogy képes-e a fent említett csikóprogram részeinek bemutatására. Hasonló követelmény- és értékrendszer jelenik meg a lovak eladása/kereslete között is, kiváltképp a *csikóshátasok* kapcsán. A gyorsaság, a szívósság már nem feltétlen mérvadó, viszont, ha a ló „tudja a csikóprogramot”, már sokkal nagyobb értékkel bír és könnyebben eladható. A csikósok között kiemelt státusszal rendelkezik a *Pusztá-ötös* hajtója, sőt, egyfajta országos lefedettségű verseny látszik kibontakozni, melynek során minél nagyobb létszámú lovakkal, újabb és újabb hivatalos rekordok felállítása a cél.¹⁸ Ez az országos tendencia azonban a hortobágyi csikósok esetében nem teljesen érvényesül.

Adatközlőimet vegyes érzelmek fűzik a csikóprogramokhoz, bemutatókhoz. Egyrészt pozitív a hozzáállásuk, hiszen ismerkedésre van lehetőség, amellet, hogy saját ügyességüket mutathatják be. A hortobágyi csikósok az 1970-es évektől kezdve országos és nemzetközi bemutatókon is jártak, illetve járnak a mai napig is. Ugyanakkor többen úgy fogalmaztak, hogy a csikóprogram: a mai világban a *csikósmunka* része, *muszájból* kell megcsinálni. A napi négyszeri csikóprogram a szabad ég alatt zajlik, nyílt terepen, ahová a turistákat lovas kocsival viszik ki. A csikósok elítélik azokat az embereket, „akiknek a csikósság kizárólag programból áll”, illetve fenntartásaik vannak azokkal a turistákkal szemben is, akik az illetet nem tisztelve közelítenek feléjük. Egybehangzó válasz született általában arra a kérdésre is, hogy sokkal szívesebben töltenék napjaikat zavartalanul, kizárólag a ménest legeltetve. (A program alatt ugyanis a ménest magára kell hagyni a legelőn.)

A viselettel kapcsolatban megoszlik a Máta Ménes csikósainak véleménye. Habár a csikós ruha identitásképző és reprezentációs sajátosságait ismerik és szívesen is viselik egy-egy ünnepi alkalmon,¹⁹ az idősebb generáció a bőgatya és ing mindennapos használatát

Sándor Renátó (1996) és Mezei Norbert (1996) csikósok a turistaszézon elmúltával hétköznapi ruhájukban legeltetnek, Hortobágy–Máta, 2017 november (Lajkó Gergely felvétele)

¹⁸ Mára már *Pusztá-tizenhetesről* is beszélhetünk, amit 2016-ban Besze Gábor hajtásában jegyezték be a Guinness-rekordok könyvébe.

¹⁹ Pl.: A hagyományos pásztorünnepek: kihajtás-behajtás, dömötörözés, az egyházi ünnepek kapcsán újabban megjelenő *Pásztor-advent*, de ide sorolandók az olyan nemzeti rítusok is, mint az országgyűlési választások.

már funkciótlannak tartotta a napi munkavégzés során (ebben talán a vászonanyag ipari előállításából következő minőségromlás is közrejátszhatott). Azonban a még ma is legeltető pásztorok, már csak hagyománytiszteletből is szívesen veszik fel viseletüket, kiváltképp kalapjukat. Ugyanakkor sokuk úgy gondolja, hogy „nem a ruha teszi azt, hogy valaki jó pásztor-e vagy sem”.²⁰ A rendpíz ma már nem jár, a Mátai Ménes dolgozóinál viszont a viselet kötelező munkaruha a turistaszezonban. Ennek befejeztével, októbertől a pásztorok általában hétköznapi ruháikban járnak legeltetni, de a *kalap* vagy *lajbi* még ilyenkor sem maradhat el. Továbbá a *szűr* viselete is a mai napig töretlenül megőrizte népszerűségét körükben, mivel személyes meggyőződésük, hogy ez az egyetlen olyan presztízstárgy, amely egyszerre identitáskifejező eszköz, és a munkavégzés szempontjából is az egyik legsokoldalúbban hasznosítható viseletdarab.

Lajkó Gergely

HÍREK

Megújul a Citadella. Megújul a Citadella erőd és környezete a kormány döntése értelmében – közölte a Várkapitányság sajtóosztálya az MTI-vel. Mint írják, a magyarság szabadságküzdelmére emlékező múzeumot és Budapest egyik legszebb közparkját alakítják ki a Gellért-hegy tetején álló Citadella erőd rehabilitációja során. A cél, hogy a helyszín sokakat vonzó találkozási ponttá váljon. (PG. Magyar Hírlap 2020. jún. 6.)

Corvinák online. Kódexekbe lapozhat és bebarangolhatja *A Corvina Könyvtár budai műhelye* című kiállítás teremt a virtuális térben. Az Országos Széchényi Könyvtár elérhetővé tette monumentális tárlatának 3D-s változatát. Az interneten középkori kódexek, pénzermék, a Mátyás-trónkárpit mellett megtekinthetők a kiállításon levetített kisfilmek, valamint a kurátor mozgóképes összefoglalója. A virtuális kiállítás elkészültével egy időben az A'Design Award nemzetközi szervezet belsőépítészet és kiállítás kategóriában bronzminősítéssel díjazta a tárlatot. A nemzeti könyvtár Mátyás király örökségének egyik legjelentősebb őrzője. 2018 őszén számos pompás corvina és díszkódex érkezett az Országos Széchényi Könyvtár időszakos kiállítására magyar gyűjteményekből és a világ távoli pontjairól, Béctől Párizson és Rómán át egészen New Yorkig. A kéziratok közül több értékes és művelődéstörténetünk szempontjából kiemelkedően fontos darab első alkalommal volt látható Magyarországon. A nagyszabású kiállítás egyik különlegessége, hogy a hazánkban őrzött 53 corvina mellett a külföldről érkezett kötetek közül több is a középkor óta először volt látható Magyarországon. (Magyar Nemzet 2020. jún. 26.)

---

20 „Sokan beöltöznek rendezvényeken csikósoknak, de én, ha levetkőzők is, vagy a családdal elmegyünk például a strandra, én akkor is csikós maradok.” (N. N., a Mátai Ménes csikósa)